



elena cvetkova

**veličina
malog
crteža**



Velika su umjetnička djela često nastajala u najužoj vezi sa sudbinom slikara. Kad ih životne okolnosti, društvene ili vlastite neminovnosti ostave potpuno same da se duhovnim snagama odupru agresiji nesreće, kad se izražajna moć spoji sa željom opstojanja a stvaranje postane jedini način signiranja volje, nastala umjetnina ostane netaknuta modom, kurtoazijom, karijerizmom i trgovinom. Zanjšu su se tada tankočutne, emotivne strune, ljudska duša dobije dimenziju i svoga glasnika.

Pohodila sam više puta Antuna Mezdjića (1907) i uvijek sam bila utopljena u takvu, sudbinsku preosjetljivost. Osamljen u svom potkrovlju, stvara te svoje glasnike — crteže, sagorijeva postojeći, slikajući, meditirajući, slušajući glazbu. Čin stvaranja dobio je značenje molitvenog rituala, a djelo gubi značenje proizvoda. Mezdjić ne pravi slike, on slika. Po toj krajnje iskrenoj povezanosti vlastitog senzibiliteta s onim poslom što školovanjem i radom postade njegova profesija — rijedak je primjer u našoj suvremenoj umjetnosti i možda je međaš između vremena kad je stvaranje imalo izabranike i vremena u kojem je senzibilitet ustupio mjesto kvantiteti, snažnoj difuziji kulturnih dobara.

Antun Mezdjić u svojoj je dugoj likovnoj karijeri dosta i rado crtao, a posebno kad je ostajao sam sa sobom, prepušten porivima i izvan kontrole svoje svjesne strane — vrlo kritične, pomno njegovane i razvijene.

»Od većine slikara danas kod nas Mezdjić se razlikuje po tome što on nikako ne vjeruje da se može u slikarstvu, kako to oni tvrde, naći ne tražeći. On i te kako traži! Nije to njegovo traženje samo u pedesetak bilježaka za jednu njegovu buduću sliku i nije to samo u onih šezdesetak bilježaka učinjenih za crtež jednog pijetla, nego je to traženje cijeli Mezdjićev život.«¹

Stoga je povremeno prepuštanje spontanosti važno za Mezdjića, jer dovodi do razlike između onoga što stvara Mezdjić budan i svjestan svojih pomno izgrađivanih slikarskih metoda i Mezdjić oslobođen tih spona. Takav Mezdjić nastao je u čudnom spletu svojih životnih okolnosti — od onih preispunjenih i prenapregnutih pariskih dana (1933—1934) mladog čovjeka u punoj snazi i već priznata slikara, pa do bolesničke postelje za koju je dugo bio vezan, kad je intelektualno rasuđivanje postalo oblik slikanja u neslikanju. To je spasilo u njemu slikara ali je tom istom slikaru postalo i neumoljiv kriterij koji ruci što lako zabludi ne dopušta bludnje. Stalni unutarnji sukob razvio je izvanrednu osjetljivost, a ona je nemilo bila iritirana cijelim nizom životnih konvencija.

I sam nezadovoljan što se život odvija upravo tako a ne drugačije, Mezdjić je našao oduška u ispovjednom crtanju. Crtao je mnogo i tu, u malom formatu, iskalio sve svoje žudnje, svoje složene želje, svoje snove. Crtao je za sebe, rekla bih da se raste-reti, bez zadanih tema, bez unaprijed određenih sadržaja.

»Ovo je nastalo snagom podsvijesti ili dubinske svijesti, kako se u novije doba kaže — rekao mi je — koja je golema, nedokučiva i neizmjerljiva... tko zna kamo sve vode njeni putovi.«

No ovaj je specifični pristup ipak podločan kategoriziranju uobičajenom kod likovnih prosudbi. Mezdjićevo unutarnje gibanje, ma koliko neuhvatljivo, stvorilo je djelo o kojem se može egzaktno govoriti. Crteži su to maloga formata: list iz džepnog bloka, četvrtina arka, nešto malo veći a čak i manji... To su zapravo minijature do te mjere komorne da bi ih povrijedio standardni izložbeni prostor. Moraju se držati tik pred licem da postanu sveobuhvatnije, i najbolje ih je zamisliti u monografskom albumu. Spontano su izvirali ispod njegova kista, namočenog u staru tintu indigo plave boje. Kasnije je, međutim, autor ipak mogao zao-kružiti cjeline kojima je dao i konkretne nazive.



Jednu je nazvao »Odrazi na asfaltu«, drugu »Vrtlar«, treću »Igre«, četvrtu »Iz žute kuće« petu »Iskopine«, a ima i crteža koji stoje zasebno, ne pripadajući nikamo. »On je kao slikar naročit i po tome što donosi one motive, koji prikazuju bića i stvari propale i ispale iz života. Crtežom i bojom vratiti ih natrag u život — to je njegova metoda, njegov slikarski humanizam.«²

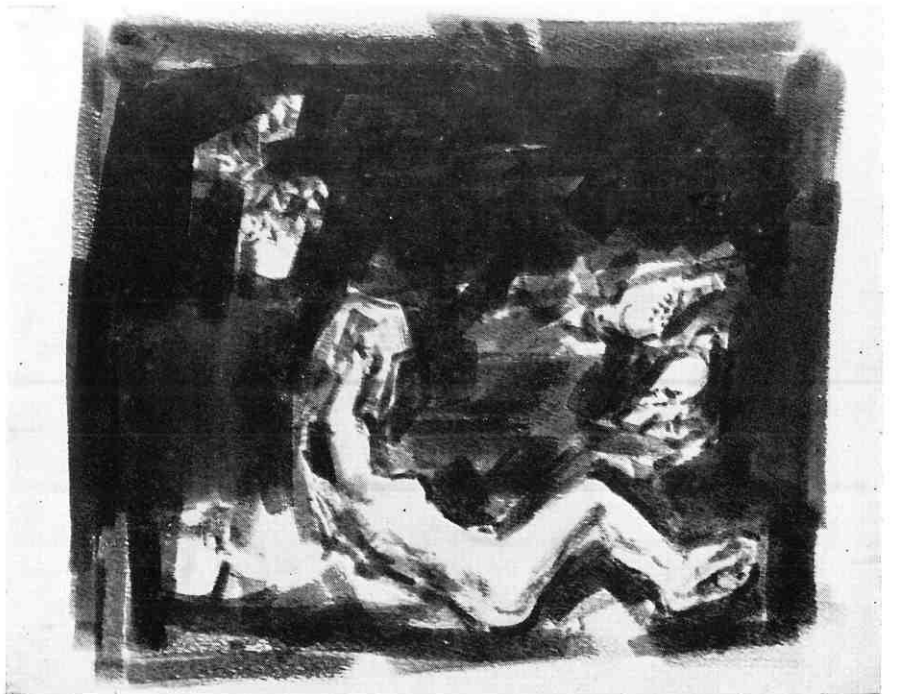
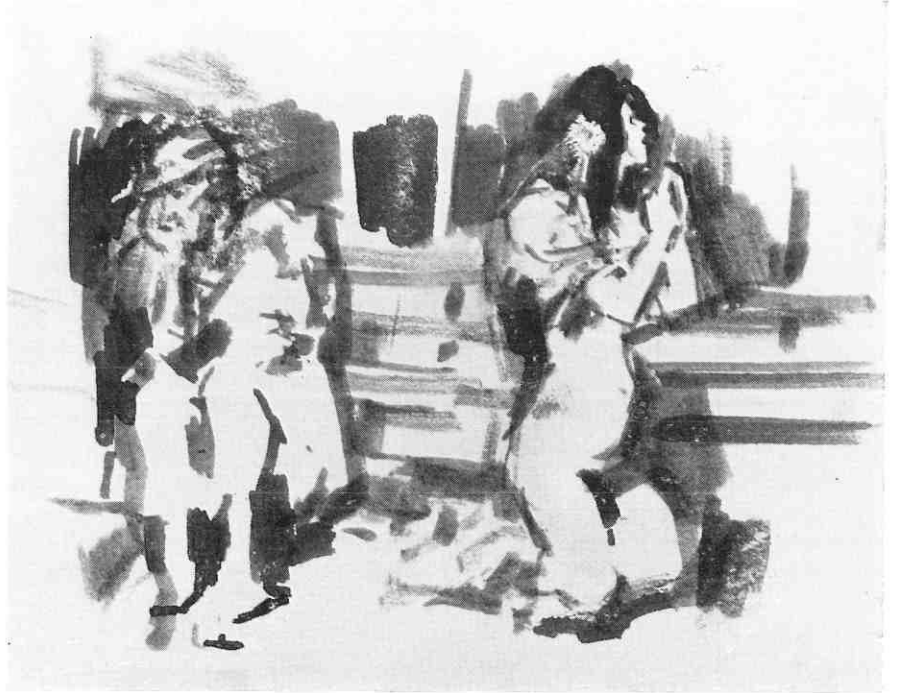
Za sve je njih karakteristično da ih je radila ruka slikara: Mezdjić naime i u crtežu ostaje slikar. Jednom je prigodom rekao: »Samo ono bitno — samo bitno. Možda to nije samo. Bjelina papira postane svjetlo i dašak boje zasjenjenje — tako i to je sve. Onda oblik i prostor.«

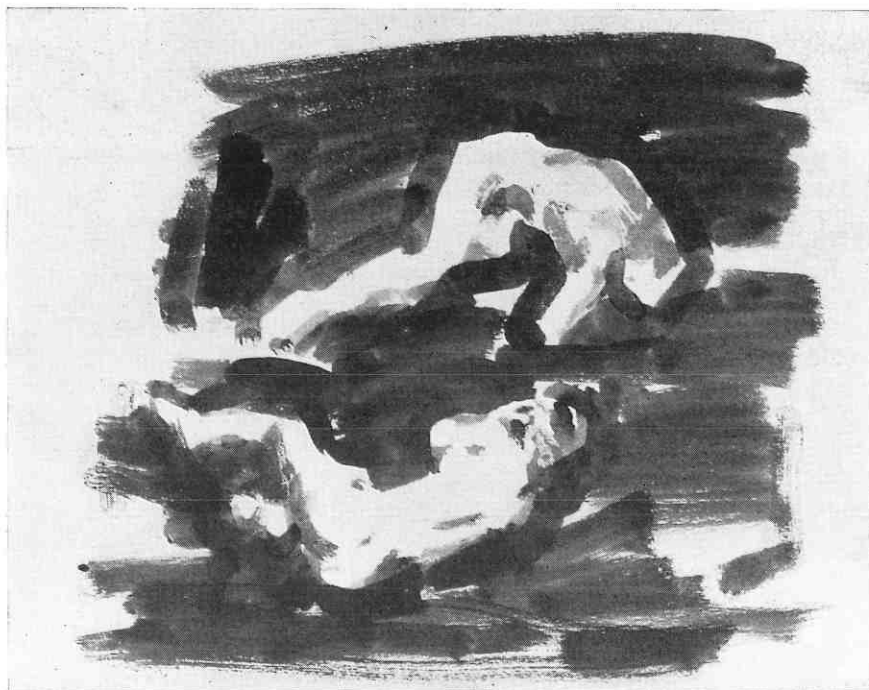
Linija je gipka, meka i sigurna, a površine valerski obogaćene. Podosta bjelinâ imaju jednaku vrijednost kao i crnine. To je slikarsko crtanje, s respektom, štednjom, lapidarno i zgusnuto, koje daje faktografsku karakteristiku tako da je podređeno unutarnjem likovnom smislu kompozicije — u Mezdjića uvjetno shvaćene. Kako je razlog crtanja ispovjedan, crtež više očituje proces, radnju, čin uzajamnog povezivanja likovnih elemenata, nego što stvara gotov rad, objekt. Kompozicija dakle navire iz unutarnje uzajamnosti elemenata, i nije određena vanjskim okvirom slike koji inače uvijek prejudicira sliku — predmet. Mezdjićeva žed da pogodi onaj pravi, bitni potez u tom oslobađanju od konkretnog objekta dobiva kvalitete čiste duhovnosti i čudesne, irealne igre.

Mezdjić sve to ostvaruje tonskim odnosima simboličnih količina što su tek preloškom za onu veliku dimenziju koja bi totalno obuhvatila gledaoca.

²
M. Peić, nav. dj.

a. mezdjić
iz žute kuće
igre





Svjestan svedenosti svojih radova na uzorak, Mezdjić žarko sanjari o filmskoj likovnosti koja u mračnom, što znači izoliranom, prostoru daje optičkoj senzaciji na ekranu ne samo isključivost, nego i takve dimenzije da je promatrač utopljen u boju, oblik i kretanju. Muzički senzibilan, Mezdjić mašta o slici koja bi bila svugdje oko nas kao muzički ton, koja bi vizuelno zasićivala kao što muzički ton potpuno ispunja prostor. Ali minijature sadrže sve osobitosti konačnog: projicirani dijaprojektorom ti crteži podnose kriterije slikanja na golemim zidnim plohamama.

Prostor je na Mezdjićevim crtežima ostvaren ton-skim vrijednostima. Iako su jednobojni, a najviše dvobojni, ovim crtežima papir daje treću dimenziju preciznim monokromnim reagensom na kolorističke intenzitete. Tako i u tom asketskom izražavanju otkrivamo golemo iskustva, od Cézannea naovamo. Mezdjić se, dakle, kreće u metodi koja je historijski zatvorena, definirana, dorečena. Ono što produžava vijek te dorečenosti jest umjetnikova ličnost transponirana u crtežu. Mezdjićev je crtež neponovljiv i nezamjenljiv. To su dokraja iskrene vibracije vlastitih stanja, osebujna sposobnost da se s vlastitim prikazima doživljava patnja, radost, poruga i ljepota. Takav odnos otkrivamo u Goyinim grafičkim ciklusima, s tom razlikom što Goya žigoše tlačitelja i što je zastavnik jurišnika. Bitak Mezdjića nije herojski u akciji, ali je human u sudioništvu.